

Κωνσταντίνος Πίττας

φωτογραφία

Ἡ ξεχασμένη φωτογραφία

Σεβίλλη, Ἰσπανία 1988

Ἡ μνήμη σοῦ παίζει παιχνίδια. Ξεχνᾷς δλόκληρα κομμάτια τῆς ζωῆς σου, κάτι συμβαίνει καὶ ξαφνικά βγαίνουν αὐτὰ μπροστά, πολὺ ἔντονα, σὰν νὰ τὰ ἔζησες χθές. Θυμήθηκες τώρα ὅτι κάποτε ἔζησες στὴ Σεβίλλη γιὰ λίγο, γνώρισες μιὰ κοπέλα ἐκεῖ, θυμήθηκες τὰ μάτια της. Θυμήθηκες καὶ τὶς ἀτέλειωτες ὥρες ποὺ τὴν περίμενες κάθε βράδυ νὰ ἐτοιμαστεῖ γιὰ νὰ βγεῖτε. Καὶ ὅπου κι ἂν πηγαίνατε μετὰ, ἔβλεπες τὶς ἄλλες νὰ εἶναι ὁλόιδιες μ' ἐκείνη, τὸ ἴδιο λαμπερὲς καὶ βαρυφορτωμένες μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ὄλες, καὶ μὲ τὸ ἴδιο σκοῦρο βᾶψιμο – ὄλες. Τί παράξενα ποὺ ἦταν. Ἐσὺ τὰ ἔβλεπες ἔτσι γιατί ἦσουν ξένος, δὲν ἔμενες ἐκεῖ, σὲ λίγο θὰ ἔφευγες, περαστικὸς ἀπὸ παντοῦ.

Φωτογράφιζες στὴν πόλη τὰ πρωινά. Τὶς ἐλάχιστες φορὲς ποὺ εἶχες παρέα στὸ ταξίδι, δὲν ἔβγαζες καλὲς φωτογραφίες, τὸ ἤξερες αὐτό. Ἡ φωτογραφία ἀπαιτεῖ τὴν ἐρημιὰ σου. Προσπαθοῦσες, ὅμως, νὰ δεῖς. Τὸν ἀπλὸ κόσμο, τὶς γυναῖκες μιᾶς ἡλικίας, αὐτὰ σ' ἐνδιέφεραν παντοῦ ὅπου κι ἂν πήγαινες.

Καί, ξαφνικά, βρῆκες σήμερα στὸ ἀρχεῖο αὐτὴ τὴν εἰκόνα. Δὲν τὴ θυμῶσουν καθόλου, σὰν νὰ τὴν τράβηξε κάποιος ἄλλος. Δὲν θυμᾶσαι τίποτε ἀπὸ τὸ μέρος, μπροστὰ σὲ μιὰ ἐκκλησία εἶναι ἀλλὰ δὲν θυμᾶσαι ποιά, θυμᾶσαι αὐτὰ τὰ πρόσωπα, αὐτὲς τὶς γυναῖκες, ὅλη ἡ Σεβίλλη ἦταν γεμάτη ἀπὸ παρόμοια πρόσωπα, τόσο διαφορετικὰ ἀπὸ τὰ ὠραῖα κορίτσια ποὺ θριάμβευαν στὰ μπάρ. Κι ἀπ' ὅσα ἔζησες καὶ εἶδες στὴ Σεβίλλη, αὐτὴ ἡ εἰκόνα τὰ συνοψίζει ὅλα. Ὅλα τὰ ἄλλα, καὶ τὰ προσωπικά σου ἀκόμη, δὲν ἔχουν σημασία, χάθηκαν ἄλλωστε κάτω ἀπὸ τὴ σκόνη τοῦ χρόνου. Ἡ εἰκόνα τῶν ἀπλῶν γυναικῶν τῆς πόλης ποὺ περπατοῦν καὶ εἶναι ἀκίνητες τόσες δεκαετίες ἔμεινε κρυμμένη στὰ συρτάρια σου, σὲ περίμενε. Ἡ μαρτυρία ὅτι ἦσουν ἐκεῖ, ὅτι ἔζησες, ὅτι εἶδες κάτι.

Στην αρχή, υπάρχει πάντα μιὰ κρίση

Σούνιο, Μάρτιος 1984

Στις αρχές τοῦ 1984, ἤμουν ἓνας νεαρός ἀπόφοιτος τοῦ Πολυτεχνείου πού εἶχε ἤδη καταλάβει ὅτι δὲν μποροῦσε νὰ κάνει τὴ δουλειὰ γιὰ τὴν ὁποία σπούδασε. Ἐνιωθα ὅτι εἶχα ἀποτύχει στὴ ζωὴ μου, τίποτα δὲν εἶχε πιά νόημα γιὰ μένα, κλείστηκα σ' ἓνα μικρὸ σπίτι μόνος μου, παραιτημένος. Κλείνεσαι σ' ἓνα μικρὸ διαμέρισμα πού γίνεται ὁ κόσμος σου ὅλος κι ἐσὺ τὸ κέντρο αὐτοῦ τοῦ κόσμου, ὁ ἔξω κόσμος δὲν ὑπάρχει πιά καὶ δὲν ὑποφέρει. Εἶναι ὅμως ἐντελῶς ἀδιέξοδο τὸ νὰ ζεῖς ἔτσι, ἂν ἀναφέρεσαι διαρκῶς καὶ μόνο στὸν ἑαυτό σου δὲν εἶσαι πιά ὁ ἑαυτός σου. Κάποια στιγμή δὲν ἄντεχα ἄλλο ἐκεῖ μέσα, καὶ τότε εἶχα τὴν ἰδέα νὰ πάρω μιὰ φωτογραφικὴ μηχανὴ καὶ νὰ βγῶ ἔξω, νὰ δῶ τὸν κόσμο στὴν Ἀθήνα. Δὲν εἶχα βγάλει ποτὲ πρὶν φωτογραφίες. Ἀγόρασα μιὰ μικρὴ μηχανὴ τσέπης, μιὰ Minox –τὴ μοναδικὴ μηχανὴ πού εἶχα τότε ἀλλὰ καὶ μετὰ, στὸ ταξίδι–, καὶ πῆγα τὴν πρώτη μέρα στὸ Σούνιο νὰ τὴ δοκιμάσω. Ὁ ναὸς τοῦ Ποσειδώνα ἦταν χωρὶς περίφραξη, ὅπως ὅλοι οἱ ναοὶ παλιά. Προχώρησα στὸ ἐσωτερικὸ του καὶ τότε εἶδα ἓνα ζευγάρι νὰ στέκεται ἐκεῖ, τὸν ἄντρα ἀνάμεσα στὶς κολόνες καὶ τὴ γυναίκα σκυμμένη. Πῆρα τὴ φωτογραφία χωρὶς νὰ σκεφτῶ τίποτα καί, ὅταν ἐμφανίστηκε τὸ φιλμ, κατάλαβα ὅτι ὑπῆρχε κάτι. Κάτι ὑπῆρχε στὶς ἀρχαῖες κολόνες.

Ὀδὸς Πανεπιστημίου, Ἀθήνα, 1984

Ἐξω ἀπὸ τὸ *Rex* τῆς Πανεπιστημίου, μιὰ ἡλικιωμένη ταξιθέτρια βγῆκε νὰ πεῖ κάτι στὴ γυναίκα ποὺ ἦταν στὸ ταμεῖο, ἐκεῖ τὴν εἶδα. Πόσοι τὴν πρόσεξαν, ἔστω καὶ φευγαλέα μὲ τὴν ἄκρη τοῦ ματιοῦ, ἐκεῖνο τὸ βράδυ ποὺ ὁ κόσμος κατέβαινε στὸ κέντρο γιὰ νὰ διασκεδάσει; Ἐλάχιστοι ἢ κανεῖς. Ἐγὼ ὅμως τὴν εἶδα, εἶδα μιὰ ζωὴ μπροστά μου. Εἶδα τὴ ζωὴ τῆς στὰ μάτια ἐκεῖνα ποὺ μὲ κοίταζαν, κοίταξέ με μοῦ ἔλεγαν ἐκεῖνα τὰ μάτια, κι ἐγώ, ξαφνικά, ἔβλεπα πίσω δεκαετίες, ἔβλεπα ὅλη τῆς τὴ ζωὴ. Ἐβλεπα αὐτὸ ποὺ δὲν ἐνδιέφερε τοὺς ἄλλους, ἔβλεπα τοὺς ἀόρατους ἀνθρώπους. Αὐτὸ μποροῦσα νὰ κάνω, αὐτὸς ἦταν ὁ ρόλος μου, τὸν εἶχα βρεῖ, ἤμουν χαρούμενος, εἶχα ἕναν σκοπὸ πιά στὴ ζωὴ μου. Ἄρχισα νὰ περπατάω ἀπὸ τὸ πρωὶ ὠς τὸ βράδυ μέσα στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ δῶ, νὰ δῶ, νὰ δῶ, ὄχι νὰ φωτογραφίσω, οἱ φωτογραφίες δὲν ἦταν παρὰ σημειώσεις γι' αὐτὸ ποὺ εἶχα δεῖ –πρῶτη φορὰ– στὴ ζωὴ μου.

Μόνος στο δάσος, τὸ ταξίδι

Μαῦρο Δάσος, Δυτική Γερμανία, 1985

Ἐφυγα τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1985 ὀδηγώντας ἕνα Ροϋ, αὐτοκινητάκι ποὺ φτιαχνόταν τότε στὴν Ἑλλάδα, ἦταν τὸ πιὸ φθηνὸ τῆς ἀγορᾶς. Εἶχε τὴ μηχανὴ τοῦ Ντεσεβῶ καὶ πήγαινε μὲ ὀγδόντα τὴν ὥρα, δὲν μποροῦσε πιὸ πολύ. Πέρασα τὰ χίλια ἑκατὸ χιλιόμετρα τῆς ἐνωμένης τότε Γιουγκοσλαβίας ὀδηγώντας εἴκοσι ὥρες μὲ ἄγχος μεγάλο καὶ δίχως στάση γιὰ ὕπνο, μπῆκα στὴν Αὐστρία καὶ κοιμήθηκα στὸ πρῶτο πάρκινγκ ποὺ βρῆκα μπροστά μου. Καὶ ἀπὸ τὶς τέσσερις τὸ πρωί, ἄλλες ἔντεκα ὥρες γιὰ τὸ Μαῦρο Δάσος, στὸ νοτιοδυτικὸ ἄκρο τῆς Γερμανίας. Ἦθελα νὰ πάω κατευθεῖαν ἐκεῖ χωρὶς νὰ σταματήσω πουθενά. Ἐφτάσα σ' ἕνα σημεῖο κοντὰ στὸ Βόλφαχ καὶ χῶθηκα στὸ δάσος. Κλείδωσα τὸ αὐτοκίνητο καὶ ὄρμησα μέσα στὰ δασικὰ δρομάκια σὰν τρελός, ἤμουν σὲ ἔκσταση... Περπάτησα δυὸ ὥρες καὶ εἶχα ἀπομακρυνθεῖ πολύ ὅταν τὸ φῶς ἔπεσε ἀπότομα, καὶ τότε ἄρχισα νὰ ψάχνω μὲ ἀγωνία τὸν τρόπο νὰ γυρίσω πίσω. Σκοτείνιασε πολὺ γρήγορα καὶ δὲν μποροῦσα πιά νὰ βρῶ τὸ Πόνυ, εἶχα χαθεῖ. Περιφερόμουν μὲ τὸ φεγγάρι στὰ ξέφωτα καὶ τὰ μονοπάτια γιὰ ὥρες. Κάθισα κάτω ἀπὸ ἕνα δέντρο κατάκοπος καὶ μὲ πῆρε ὁ ὕπνος. Ἦμουν ὀλομόναχος στὸ δάσος. Ποτὲ δὲν θὰ ξεχάσω ἐκεῖνη τὴ νύχτα.

Εὔπνησα τὸ πρωὶ καὶ ἄρχισα νὰ ψάχνω μὲ τὸ φῶς. Μετὰ ἀπὸ ὥρες, τὸ βρῆκα ἐπιτέλους τὸ ἀλογάκι μου. Πέρασα ἄλλες τρεῖς μέρες μέσα στὸ Μαῦρο Δάσος καὶ στοὺς ἑπτὰ οὐρανοὺς. Καὶ ταυτόχρονα σκεφτόμουν τί θὰ ἔκανα μετὰ, δὲν τὸ εἶχα σχεδιάσει τὸ ταξίδι. Ἦθελα νὰ γυρίσω ὅλη τὴν Εὐρώπη ἀλλὰ δὲν ἤξερα ἀπὸ ποῦ ν' ἀρχίσω. Εἶχα μόνο ἕναν χάρτη μαζί μου καὶ δὲν ἤξερα τίποτα. Ἀποφάσισα νὰ πάω βόρεια κατευθεῖαν, στὸν μυθικὸ Βορρά, ἐκεῖ ἦταν ὁ μαγνήτης.

Ἡ κυρία με τὰ ἄσπρα

Μάνχαϊμ, Δυτική Γερμανία, 1987

Μιά μέρα στὸ Μάνχαϊμ, εἶδα μιὰ ἡλικιωμένη ντυμένη στὰ λευκά, πολὺ καθαρή καὶ λίγο ἀλλοπαρμένη, νὰ σπρώχνει ἕνα παιδικὸ καρότσι χωρὶς παιδί. Ὅλα τῆς τὰ πραγματάκια ἦταν μέσα ἐκεῖ, τὰ περιέφερε στὸ κέντρο κι ὅλα ἦταν ἄσπρα καὶ πεντακάθαρα, παρόλο ποὺ ἡ γυναίκα ζοῦσε στὸν δρόμο, ἦταν ἄστεγη. Κανεὶς δὲν τῆς ἔδινε σημασία. Τὴν ἀκολούθησα λίγο μέσα στὴν πόλη. Ἡ ἀξιοπρέπεια ποὺ ἀκτινοβολοῦσε ἦταν ἀπίστευτη, δὲν ἔδειχνε τὴν κοινωνικὴ τῆς κατάσταση. Γι' αὐτὸ καὶ τὴν ἔβγαλα μιὰ φωτογραφία, γιατί δὲν ἦταν ἐξαθλιωμένη, γιατί τὸ νὰ δείχνεις τὴν ἐξαθλίωση καὶ τὴν κατάντια τοῦ ἄλλου εἶναι ὅ,τι πιὸ ἀνήθικο μπορεῖς νὰ κάνεις. Ἡ κυρία θὰ ἔσβησε ἤσυχα στὴ γωνιά τῆς μετὰ ἀπὸ λίγα χρόνια, χωρὶς νὰ ἀπασχολήσει κάποιον τὸ γεγονός, μιὰ ζωὴ θὰ εἶχε κάνει τὸν κύκλο τῆς.

Μπορεῖ νὰ περνοῦσα καὶ ὀλόκληρη ἐβδομάδα στὶς πόλεις χωρὶς νὰ δῶ ἕνα παιδί. Ἦταν καλοκαίρι καὶ διακοπὲς βέβαια, στὰ ἔρημα ἐμπορικὰ κέντρα ἔβλεπα μόνο γέρους ξεχασμένους ἐκεῖ, ἀλλὰ οὔτε ἕνα παιδί. Καὶ βλέποντας τὴν κυρία με τὰ ἄσπρα, σκέφτηκα κάτι ποὺ μοῦ ἔγινε ἔμμονη ἰδέα: ὅτι εἶχα δεῖ τὴν ἴδια τὴν Εὐρώπη σὲ ἕνα γυναικεῖο πρόσωπο, ἡ Εὐρώπη εἶναι μιὰ γριά χωρὶς παιδιά, ἡ Εὐρώπη πεθαίνει, δὲν ἔχει πιά τὴ ζωτικὴ δύναμη νὰ συνεχίσει, κι ἐγὼ ἤμουν ἐκεῖ καὶ τὸ ἔβλεπα αὐτό, κάθε μέρα στὴ Γερμανία.

Μιά στιγμή

Ντούισμπουργκ, Δυτική Γερμανία, 1987

Ήταν μιὰ σειρά κτηρίων, μαύρων, πανομοιότυπων, κολλημένων μεταξύ τους, ένα τὸ μέτρο τὸ συνολικὸ μῆκος. Κατοικίες γιὰ βιομηχανικοὺς ἐργάτες. Καὶ ἦταν κατάμαυρα αὐτὰ τὰ κτήρια ἀπὸ τὴν αἰθάλη ποὺ εἶχε κολλήσει παντοῦ, τὴν ἐνωθεὺς τὴν αἰθάλη, τὴν ἀνέπνεες. Μόνο τὰ παράθυρα ξεχώριζαν, φωτισμένα ἐδῶ κι ἐκεῖ. Καὶ ὁ δρόμος μπροστὰ στὰ σπίτια δὲν εἶχε οὔτε ἄσφαλτο οὔτε χῶμα, ἀλλὰ βρεγμένη καρβουνόσκονη. Κι ὅλο αὐτὸ δὲν ἦταν σὲ κάποιο ξεχασμένο μέρος τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης, δὲν ἦταν στὴ Σιλεσία ἢ τὴ Γαλικία, δὲν ἦταν Κατοβίτσε ἐκεῖ, ἢ Λβίβ, ἢ ἀκόμη καὶ Ὀστράβα. Ήταν στὴ Δυτικὴ Γερμανία, στὴ βιομηχανικὴ καρδιά της, τὸ Ρούρ, στὸ Ντούισμπουργκ.

Καὶ ἤσουν κι ἐσύ ἐκεῖ, περιφερόσουν, μέσα στὶς μαῦρες σκέψεις, σὰν νὰ εἶχες βγάλει τοὺς δαίμονές σου βόλτα νὰ πάρουν ἀέρα στὸ χειρότερο μέρος... Καὶ μὲ τὸ ἴδιο πάντα βασανιστικὸ ἐρώτημα νὰ σοῦ τρώει τὸ μυαλὸ καθὼς περπατοῦσες: *τί νόημα ἔχει ὅλο αὐτό;* Καί, ξαφνικά, ἕνα μικρὸ κορίτσι ἐμφανίστηκε ἀπ' τὸ πουθενὰ σὰν νὰ τὸ ἔστειλε κάποιος, ἔτρεξε πρὸς τὸ μαῦρο σπίτι φορώντας ἕνα ἄσπρο φουστάνι, μπῆκε σ' αὐτὸ καὶ χάθηκε. Μιά στιγμή κράτησε. Τὸ εἶδες. Καὶ τότε ὅλη αὐτὴ ἡ μαυρίλα ἀπέκτησε μεμιᾶς ἕνα νόημα, εἶχε νόημα πιά, ὁ κόσμος εἶχε νόημα!... Κι ἔμεινες νὰ κοιτάζεις λὲς καὶ τὰ εἶχες χαμένα, μαγεμένος κι εὐγνώμων.

Ὁ φύλακας

Πράγα, 1986

Τὴν πρώτη φορά πού πῆγα στὴν Πράγα, τὸ 1986, ἔψαχνα τὸν Κάφκα μέσα στὴν πόλη. Εἶχα σημειώσει σ' ἓνα μπλοκάκι διευθύνσεις πού ἀναφέρει στὰ *Ἡμερολόγια* του καὶ προσπαθοῦσα νὰ τίς βρῶ περπατώντας στοὺς δρόμους μὲ τίς ὥρες. Ἐπεφτα σὲ γκριζὰ παραμελημένα κτήρια, ἐνῶ ἄλλα εἶχαν ἐξαφανιστεῖ. Οὔτε ἓνα σημάδι, μιὰ παλιὰ ἐπιγραφή, τίποτα. Βρῆκα μόνο μιὰ μικρὴ πλακέτα ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι πού γεννήθηκε. Οὔτε τὰ βιβλία του ὑπῆρχαν στὰ βιβλιοπωλεῖα – τί παράξενο, ὁ μεγαλύτερος συγγραφέας τῆς χώρας ἦταν. Τὰ περισσότερα ἔργα του εἶχαν μεταφραστεῖ στὰ τσέχικα ἐπὶ Ντοῦμπτσεκ καὶ ἔτρεξαν τότε ὄλοι νὰ τὰ ἀγοράσουν, εἶχαν μεγάλη ἐπιτυχία. Ἀλλὰ μετὰ τὴν εἰσβολὴ τῶν Σοβιετικῶν, τὸ 1968, ἀποσύρθηκαν ἀπὸ τὰ ράφια. Τὸ '86, ὁ Κάφκα δὲν ὑπῆρχε πιά στὴν Πράγα. Εἶχε ὅμως μείνει ἡ ἀτμόσφαιρα τῶν βιβλίων του, ἀποτυπωμένη ὅπου κι ἂν κοίταζες.

Τὸ πιὸ ἀτμοσφαιρικὸ μέρος τῆς πόλης, ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, ἦταν τὸ μουσικὸ ἑβραϊκὸ νεκροταφεῖο στὸ κέντρο, στὴν παλιὰ ἑβραϊκὴ γειτονιά. Ἐξω ἀπὸ τὴ βαριά του καγκελόπορτα στεκόταν πάντα ὁ φύλακας. Εἶχαμε ἀνταλλάξει δυὸ κουβέντες μὲ τὰ φτωχὰ γερμανικά μας. Ἀλλὰ δὲν μιλοῦσε σχεδὸν καθόλου, στεκόταν πάντα ἀκίνητος καὶ σιωπηλός, ὅπως στὴ φωτογραφία.

Ὁ φύλακας καταλαβαίνει πῶς ὁ ἄνθρωπος εἶναι πιά στὰ τελευταῖα του, πῶς ἡ ἀκοή του σιγὰ σιγὰ τὸν ἐγκαταλείπει, καὶ γι' αὐτὸ φωνάζει δυνατὰ, σκύβοντας κοντά του: «Κανεῖς ἄλλος δὲν μποροῦσε νὰ περάσει τούτη τὴν πόρτα. Ἦταν προορισμένη μόνο γιὰ σένα. Τώρα, θὰ τὴν κλείσω».

Φράντς Κάφκα, *Ἡ δίκη*

Μαρίενμπαντ

Mariánské Lázně (Μαρίενμπαντ), Τσεχοσλοβακία, 1988

Ο ευρωπαϊκός πολιτισμός περνούσε από τις λουτροπόλεις κάποτε. Γκαϊτε, Σοπέν, Βάγκνερ, Μάλερ, Φρόντ, Κάφκα, Νίτσε, Κίπλινγκ, Σβάιτσερ – όλοι πέρασαν από το Μαρίενμπαντ. Μαζί τους και μια παλιά κεντροευρωπαϊκή αριστοκρατία που έδινε ραντεβού κάθε καλοκαίρι στο μέρος αυτό, που ζούσε για μήνες στα πολυτελή ξενοδοχεία και τις έπαυλεις, με περιπάτους στους υπέροχους κήπους και στα γύρω δάση, με δεξιώσεις και χορούς κάθε βράδυ. Και όταν μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο χάθηκαν εκείνοι οι άνθρωποι, τη θέση τους κράτησε η αστική τάξη για λίγα χρόνια, μέχρι το 1945 που η χώρα έγινε κομμουνιστική και το Μαρίενμπαντ μετατράπηκε σε ένα κρατικό θεραπευτήριο για όλους.

Το 1988 έβλεπα έργατικό κόσμο να περπατά κάτω από την περίφημη κολονάδα, ένα μακρύ υπόστεγο του 19ου αιώνα από χυτοσίδηρο. Άνθρωποι απλά ντυμένοι, χαμογελαστοί, απολάμβαναν τις δύο εβδομάδες πληρωμένων διακοπών με θεραπείες, χωρίς τα παλιά μεγαλεία. Κρατούσαν ένα πορσελάνινο ποτήρι και έπιναν το θαυματουργό ίαματικό νερό, μικρή ιεροτελεστία για όλους. Δεν ήταν μόνο Τσεχοσλοβάκοι, άκουγες πολλές γλώσσες, έβλεπες και Πολωνούς και Ανατολικογερμανούς και Ούγγρους και Ρώσους.

Ήταν αργά το απόγευμα, οι βρύσες κλειστές μέχρι το επόμενο πρωί, είχαν φύγει όλοι. Μόνο ένας ηλικιωμένος έμεινε κάτω από το μεγάλο υπόστεγο, περπατούσε και συλλογιζόταν. Λίγο πριν τη δύση, ο ήλιος περνούσε μέσα από την περίτεχνη μεταλλική κατασκευή και ζωγράφιζε στον απέναντι τοίχο το είδωλο μιᾶς παλιάς Κεντρικής Ευρώπης που δεν υπήρχε πιά.

Θυμᾶμαι

Βουκουρέστι, 1986

Ἔμεινα μιὰ βδομάδα. Παρατηροῦσα τοὺς ἀνθρώπους κάθε μέρα στὸν δρόμο. Θυμᾶμαι –μοῦ εἶχε κάνει μεγάλη ἐντύπωση– πόσο διαφορετικοὶ ἦταν οἱ ἄντρες ἀπὸ τὶς γυναῖκες ἀπέναντι σὲ αὐτὸ ποὺ περνοῦσαν. Οἱ ἄντρες ἦταν σὰν νὰ φοροῦσαν ἀνέκφραστη μάσκα, στὰ πρόσωπα τῶν γυναικῶν ὅμως διάβαζες τὰ πάντα. Θυμᾶμαι τὸ τρέξιμό τους νὰ βροῦν κάτι στὴν ἀγορά, αὐτὴ τὴν ἀγωνία. Θυμᾶμαι τὴν ἔντονη μυρωδιὰ τῶν σωμάτων μέσα στὸ μετρό, γιατί τὸ γκάτζι ἐρχόταν στὰ σπίτια γιὰ λίγο μόνο, τὴ νύχτα, δὲν ὑπῆρχε ζεστὸ νερό.

Βρῆκα ἓνα ἄθλιο ξενοδοχεῖο, «Categoría II», πλήρωνα μὲ δολάρια, δὲν εἶχε θέρμανση. Ἔκανε κρύο μέσα στὸ δωμάτιο, κοιμόμουν μὲ τὰ ρούχα. Καταθλιπτικὸ περιβάλλον, ἡ ἐγκατάλειψη σ' ἔπνιγε. Καὶ ἡ ἀπέραντη μοναξιά, βέβαια. Θυμᾶμαι ποὺ ἀνοίγα τὴν ἀσπρόμαυρη τηλεόραση γιὰ παρέα κι ἐπεφτα κάθε βράδυ πάνω στὴν Ἑλενα Τσαουσέσκου νὰ διαβάζει κάτι ἀπὸ ἓνα χαρτί. Θυμᾶμαι τὴ μονότονη φωνὴ καὶ τὴ στεγνὴ τῆς φάτσα, θλιβερὲς εἰκόνες. Στὸ διπλάνο δωμάτιο, Βούλγαροι ἐργοδηγοί, ἢ κάτι παρόμοιο, μεθοῦσαν κάθε βράδυ, φώναζαν καὶ κοπανοῦσαν τοὺς τοίχους.

Ἔβγαινα ἀπὸ τὸ δωμάτιο στὶς ἑπτὰ τὸ πρωὶ κι ἔβλεπα ἀμέσως τὶς οὐρές. Ὁ κόσμος ἦταν στημένος ἀπὸ τὴ νύχτα καὶ περίμενε. Ποτὲ δὲν θὰ ξεχάσω αὐτὸ ποὺ εἶδα στὴν οὐρὰ ἐνὸς κρεοπωλείου: τὸ κλειστὸ φορτηγὸ νὰ φτάνει ἐπιτέλους, φασαρία στὴν τεράστια οὐρὰ, νὰ ἀνοίγουν οἱ πόρτες καὶ νὰ βγάζουν τὰ σφαγμένα ζῶα, ὄχι ὅπως τὰ ξέρουμε ἀλλὰ τοὺς σκελετούς τους!... Εἶχαν ξεκοκαλίσει τὰ ζῶα ἀλλοῦ καὶ τώρα ἔφερναν στὸν κοσμάκη ποὺ περίμενε μὲ ἀγωνία τὰ κόκαλα γιὰ μιὰ σούπα. Ὅλη τὴ νύχτα στὴν οὐρὰ γιὰ ἓνα κιλό σκοῦρα καφετιά κόκαλα. Ἄλλοῦ οὐρές γιὰ δύο αὐγά ἢ γιὰ ἓνα τόσο δὰ κομματάκι βούτυρο. Καὶ ὁ κόσμος περίμενε, περίμενε τσακισμένος μὲς στὸ χιόνι. Κι ὅταν ὁ καθένας ἔφτανε πρῶτος στὴν οὐρὰ, ἦταν περίπου εὐγνώμων γι' αὐτὸ τὸ ἐλάχιστο ποὺ τοῦ ἔδιναν...

Θὰ μπορούσαν νὰ τὰ δίνουν αὐτὰ τὰ ἐλάχιστα ὅλα μαζί, σὰν ἓνα δελτίο, καὶ νὰ βασανίτζεται λιγότερο ὁ κόσμος, εἶχαν ὅμως διαφορετικὲς οὐρές γιὰ τὸ κάθε ἀγαθό. Οἱ ἄνθρωποι γυρνοῦσαν μὲ μιὰ τσάντα ὅλη μέρα κι ἔψαχναν οὐρὰ νὰ στηθοῦν. Ἴσως τὸ καθεστῶς νὰ προτιμοῦσε τὶς πολλὲς οὐρές γιατί ἡ οὐρὰ σὲ ἐκπαίδευε, ἡ οὐρὰ στὸ κρύο σὲ μάθαινε νὰ εἶσαι ὑπάκουος, νὰ υποτάσσεσαι, νὰ περιμένεις καὶ νὰ εὐγνωμονεῖς ὅταν ἔρθει ἡ σειρὰ σου.

Ἐλεύθεροι πολιορκημένοι

Δυτικὸ Βερολίνο, 1987

Τὸ γράφω αὐτὸ γιὰ τοὺς νεότερους ποὺ ἴσως δὲν γνωρίζουν. Μιὰ νησίδα μέσα στὸ ἔδαφος τῆς Ἀνατολικῆς Γερμανίας ἦταν τὸ Δυτικὸ Βερολίνο τῆς ἐποχῆς. Μὲ τὴν ἐπιφάνεια τῆς Σάμου καὶ δύο ἑκατομμύρια κατοίκους, μέσα στὸ ἀδιαπέραστο Τεῖχος ποὺ εἶχαν χτίσει οἱ Ἀνατολικοὶ ὀλόγουρά τους. Ἐφτανες ἐκεῖ ἀπὸ τὴ Δυτικὴ Γερμανία μέσω τοῦ «διαδρόμου», ἑνὸς κλειστοῦ στενοῦ αὐτοκινητόδρομου διακοσίων χιλιομέτρων ποὺ διέσχιζε τὸ ἔδαφος τῆς Ἀνατολικῆς, μὲ συρματοπλέγματα στὶς δύο πλευρὲς καὶ σ' ὅλο του τὸ μῆκος. Μόλις ἔμπαινες στὸν περίφημο διάδρομο, ἔβλεπες τὰνκς τοῦ σοβιετικοῦ στρατοῦ πίσω ἀπὸ τὰ συρματοπλέγματα καὶ πάγωνες, ἢ ἀστυνομία ἦταν παντοῦ γύρω σου καὶ σὲ παρακολουθοῦσε, ὀδηγοῦσε στὶς ἀτέλειωτες εὐθείες τοῦ μπετονένιου δρόμου σφιγμένους, μὲ φόβο μεγάλο μὴν κάνεις κάποιον λάθος καὶ σὲ σταματήσουν. Ἐφτανες στὸ Δυτικὸ Βερολίνο ἀνακουφισμένος. Εἶχες μπεῖ στὸν δυτικὸ θύλακα ποὺ ἦταν σὰν φυλακὴ, μόνο ποὺ ἐσὺ ἐκεῖ μέσα ἦσουν ἐλεύθερος νὰ κάνεις ὅ,τι θέλεις, νὰ μείνεις, νὰ φύγεις, νὰ πᾶς ὅπου θέλεις, οἱ ἀπ' ἔξω, οἱ Ἀνατολικοί, δὲν μπορούσαν νὰ πᾶνε πουθενά.

Μπορεῖ αὐτὰ νὰ εἶναι τώρα ἱστορία καὶ νὰ ἐνδιαφέρουν λίγους, τότε ὅμως ἦταν συγκλονιστικά γιὰ ὅποιον τὰ ἔβλεπε, ἐγὼ εἶχα συγκλονιστεῖ γιὰτὶ μέσα στὸν κόσμον ζοῦσα, δὲν μπορούσα νὰ κλείσω τὰ μάτια. Ὁ καθένας γίνεται μάρτυρας τῆς ἐποχῆς του μὲ τὸν δικὸ του τρόπο, κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἀποφύγει αὐτό.

Γνώρισα τότε, στὸ Δυτικὸ Βερολίνο, νεαροὺς στὴν ἡλικία μου ποὺ μὲ φιλοξένησαν χωρὶς δεύτερη σκέψη, σὰν νὰ μὲ ἤξεραν χρόνια, μὲ ἔβγαλαν ἀπὸ τὸν δρόμον γιὰ λίγο. Πηγαίναμε μαζὶ ἀπὸ τὸ Δυτικὸ στὸ Ἀνατολικὸ Βερολίνο πολὺ συχνά, περνώντας τὸ σημεῖο ἐλέγχου μὲ τὰ πόδια, καὶ μόνο του τὸ σημεῖο ἐκεῖνο ἦταν μιὰ ἐμπειρία. Οἱ φίλοι μου ἔλεγαν ὅτι ἂν ξεκινήσει ὁ Τρίτος Παγκόσμιος Πόλεμος, ἐμεῖς δὲν θὰ προλάβουμε νὰ τὸ μάθουμε. Ἡμᾶσταν στὴν πρώτη γραμμὴ τοῦ πυρός, οἱ πύραυλοι τοῦ ἀνατολικοῦ μπλόκ ἦταν στημένοι λίγα χιλιόμετρα μακριά. Κι αὐτὸ ἔδινε στὸν νεανικὸ κόσμον ποὺ ζοῦσε τότε ἐκεῖ μιὰ παράξενη ἐλευθερία. Ἡ ζωὴ ἦταν ωραία καὶ ἔπρεπε νὰ τὴ ζήσουμε ἐκείνη τὴ στιγμή. Σὲ καμία ἄλλη πόλη τῆς Εὐρώπης ἢ ζωὴ τῶν νέων ἀνθρώπων δὲν ἦταν τόσο ἐλεύθερη καὶ γεμάτη ὅσο στὸ Δυτικὸ Βερολίνο τοῦ Ψυχροῦ Πολέμου. Μετὰ τὴν ἐνοποίηση, ἡ πόλη ἔγινε κάτι ἄλλο.

Παρατηρώντας τούς Άλλους

Δυτικό Βερολίνο, 1987

Οί άνθρωποι παρατηροῦσαν σιωπηλοί, πολλή ώρα. Άνεβασμένοι σέ μιὰ ἀπό τις ξύλινες ἐξέδρες πού εἶχαν φτιαχτεῖ γι' αὐτόν τόν σκοπό. Ἀπό τὰ ροῦχα καί τὰ σώματα κατάλαβα ὅτι ἦταν Γερμανοὶ πού προέρχονταν ἀπό μικρὸ μέρος τῆς Δυτικῆς Γερμανίας. Εἶχαν ἔρθει ἐδῶ γιὰ νὰ δοῦν τὴν ἄλλη πλευρά, τούς Ἄλλους, πού ἦταν τόσο διαφορετικοὶ ἀπὸ τούς ἴδιους, ἀλλόκοτοι, ἂν καί Γερμανοὶ κι αὐτοί. Ἄλλὰ τὸ μόνο πού ἔβλεπαν μπροστά τους ἦταν τὸ Τεῖχος κι αὐτὸ πού ὑπῆρχε πίσω του, τὴ νεκρὴ ζώνη μὲ τὰ ἠλεκτροφόρα συρματοπλέγματα καί τὸ ναρκοπέδιο, τούς πυργίσκους καί τὰ πολυβολεῖα. Καί μετὰ ἀπὸ αὐτά, ἕνα δεύτερο Τεῖχος. Καί πίσω, μακριά, τὰ πρῶτα κτήρια τοῦ Ἀνατολικοῦ Βερολίνου, σφραγισμένα, μὲ χτισμένα τὰ παράθυρα, ἔρημα. Πουθενὰ δὲν ὑπῆρχε ψυχὴ καί οἱ ἐκφράσεις στὰ πρόσωπα τῶν παρατηρητῶν πού ἦταν δίπλα μου ἔλεγαν πολλά.

Ἡ φωτογραφία εἶναι τοῦ '87. Δύο μόλις χρόνια ἀργότερα, τὸ Τεῖχος θὰ ἔπεφτε καί οἱ δύο τότε Γερμανίες θὰ γίνονταν μιὰ καὶ πάλι. Ὅμως, τριάντα τόσα χρόνια μετὰ, ἕνα προσεκτικὸ μάτι βλέπει ἀκόμη διαφορὲς ἀνάμεσα στοὺς Γερμανοὺς τῶν δύο πλευρῶν. Γιατὶ τὰ δύο διαφορετικὰ πολιτικὰ συστήματα πού ὑπῆρχαν στὶς δύο χῶρες εἶχαν προλάβει, μέσα σὲ λίγες δεκαετίες, ν' ἀλλάξουν τὰ πρόσωπα τῶν ἀνθρώπων κι ἔτσι νὰ μὴ μοιάζουν οἱ Γερμανοὶ μεταξύ τους. Κι αὐτὸ δὲν ἐξαλείφεται σὲ τριάντα χρόνια. Ἐκπληκτικὸ, ἢ μᾶλλον, τρομακτικὸ.

Τὸ τέλος τοῦ Ψυχροῦ Πολέμου

Βερολίνο, 11.11.1989

Τὸ ἐπόμενο πρωινό, περπάτησα κατὰ μῆκος τοῦ Τείχους πολλές ὥρες. Στὴν παλιὰ πλατεία τοῦ Πότσνταμ, εἶχαν ρίξει ἓνα κομμάτι του καὶ ἀπὸ τὸ ἄνοιγμα μποροῦσες νὰ δεῖς τὴν τεράστια πλατεία, πολύβουο κέντρο τοῦ Βερολίνου κάποτε, ποὺ ἦταν ὅμως ἐντελῶς ἔρημη, νεκρωμένη γιὰ δεκαετίες. Ἐκεῖ ἀκριβῶς, πίσω ἀπὸ τὸ ἄνοιγμα, στεκόταν ἀκόμη ὁ Ἀνατολικογερμανὸς συνοριοφύλακας! Ἐνας ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἔτρεμαν δύο μόλις μέρες πρὶν οἱ Ἀνατολικοί. Στεκόταν τώρα ἐκεῖ ἤρεμος καὶ παρατηροῦσε τὶς δύο κοπέλες ποὺ κοίταζαν στὴν ἄλλη πλευρὰ τὴν ἔρημη γῆ. Κανεὶς ἄλλος τριγύρω, ἀπόλυτη ἡσυχία καὶ κρύο. Ἐκείνη ἢ σκηνὴ ἦταν γιὰ μένα σὰν νὰ ἔσβηνε σαράντα πέντε χρόνια Ψυχροῦ Πολέμου, ἦταν τὸ τέλος μιᾶς ἐποχῆς. Ἐκεῖ ἔβγαλα τὴν τελευταία μου φωτογραφία. Τὸ ταξίδι εἶχε μόλις τελειώσει.

Ἡ ἐπιστροφή

Ἡ Εὐρώπη τὸ 1985, ὅταν ξεκινούσα γιὰ τὸ ταξίδι. Μὲ τὴ χοντρὴ μαύρη γραμμὴ, τὸ Τεῖχος ἀνάμεσα στὰ δύο μπλόκ, ποὺ ἄρχιζε ἀπὸ τὴ Βαλτικὴ καὶ τελείωνε στὴ Μαύρη Θάλασσα. Οἱ κουκκίδες εἶναι τὰ μέρη ὅπου πῆγα καὶ φωτογράφισα. Μερικὲς δεκάδες χιλιάδες ἀρνητικά, κάποια χάθηκαν σὲ ἀνατολικά σύνορα, κατασχέθηκαν. Πολωνία, Νότια Γαλλία, Ἰσπανία, Γιουγκοσλαβία, δὲν τὶς ἔχω πιά. Ὅσα ἔμειναν εἶναι οἱ εἰκόνες ποὺ μοῦ θυμίζουν ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, γιὰτὶ ἔχω κακὴ μνήμη καὶ δὲν θυμᾶμαι τίποτα χωρὶς αὐτές, ἀπὸ μιὰ φωτογραφία ὅμως θυμᾶμαι, θυμᾶμαι τὸ μέρος, τὴ συγκυρία, τὰ πρόσωπα, τὶς ἐκφράσεις, θυμᾶμαι τὰ συναισθήματα, τὴ ζωὴ ποὺ ἔζησα, τὸ ταξίδι.

Τέσσερα καὶ κάτι χρόνια στὸν δρόμο γιὰ μιὰ τρέλα, μιὰ τρέλα γιὰ τὴν Εὐρώπη. Νὰ χάνεσαι μέσα στὰ δάση καὶ τὶς πόλεις τῆς καὶ νὰ νιώθεις ὅτι εἶσαι στὸ σπίτι σου παντοῦ, ὅπου κι ἂν βρεθεῖς. Καὶ ἡ ἐρημιὰ τῶν ἀνθρώπων ποὺ συναντᾷς νὰ σὲ ἀφορᾷ σὰν νὰ ἦταν ἡ οἰκογένειά σου – εἶναι ἡ οἰκογένειά σου. Μιὰ μεγάλη οἰκογένεια, τετρακόσια ἑκατομμύρια μοῖρες διαφορετικῶν μεταξύ τους ἀνθρώπων τόσων ἐθνικοτήτων, καὶ πάνω ἀπ' ὅλους ἡ κοινὴ μοίρα ὅλων, ἡ μοίρα τῆς Εὐρώπης. Ἡ Εὐρώπη εἶναι ἡ μητέρα ὅλων μας.

Λίγες μέρες μετὰ τὴν πτώση τοῦ Τείχους, τὰ μάζεψα καὶ γύρισα στὴν Ἑλλάδα. Ὅλα εἶχαν τελειώσει γιὰ μένα, μαζί κι αὐτὸ ποὺ εἶχα ὄνειρευτεῖ, δὲν μπορούσα νὰ συνεχίσω ἄλλο ἔτσι, δὲν εἶχα πιά τὴ δύναμη. Γύρισα μέσα στὰ μαῦρα πανιά. Κλείστηκα πάλι στὸν ἑαυτό μου ὅπως παλιά, δὲν ἤθελα νὰ ξανακούσω γιὰ φωτογραφία, δὲν με ἐνδιέφερε τίποτα, οὔτε καριέρα φωτογράφου με ἐνδιέφερε φυσικά, δὲν εἶχα δουλειά, δὲν εἶχα τίποτα. Τίποτα ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μοναδικὴ τύχη νὰ γνωρίσω τότε ἕνα κορίτσι ποὺ μοῦ ἔσωσε τὴ ζωὴ, κυριολεκτικά. Μείναμε μαζί κι ἔπρεπε νὰ συντηρήσω μιὰ πραγματικὴ οἰκογένεια τώρα, δὲν μ' ἐνοιαζε πιά τί εἶχα κάνει παλιά, δὲν τὸ σκεφτόμουν καθόλου. Ἐκρυψα τὶς φωτογραφίες σὲ μιὰ ἀποθήκη καὶ δὲν τὶς ἔδειξα ποτὲ καὶ σὲ κανέναν γιὰ εἴκοσι πέντε χρόνια, με τὸν καιρὸ τὶς ξέχασα κι ἐγὼ ὁ ἴδιος. Μέχρι τὸ 2014 ποὺ κατὰ τύχη ξαναβγῆκαν στὸ φῶς.

